

<https://doi.org/10.15407/econlaw.2026.01.086>
УДК 346.7:711.4

Роман КІРІН, д-р юрид. наук, доц., провідний науковий співробітник
Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень
імені В.К. Мамутова Національної академії наук України», м. Київ, Україна
© orcid.org/0000-0003-0089-4086

Сергій ПОНОМАРЬОВ, д-р юрид. наук, старший науковий співробітник
науково-дослідної лабораторії економіко-правових інновацій
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т.Г. Шевченка,
м. Чернігів, Україна
© orcid.org/0000-0003-0263-9089

Олександр ПАЩЕНКО, канд. техн. наук, доц.,
директор Міжгалузевого навчально-наукового інституту
безперервної очно-дистанційної освіти
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка», м. Дніпро, Україна
© orcid.org/0000-0003-3296-996X

СПОРУДИ ПОДВІЙНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В СИСТЕМІ РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ МІСТ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Ключові слова: споруди подвійного призначення, резильєнтність міст, споруди цивільного захисту, містобудування, правове забезпечення.

Аргументовано, що споруди подвійного призначення є об'єктами міжгалузевого правового регулювання, яке здійснюється нормами містобудівного, будівельного, економічного, безпекового, оборонного, муніципального законодавства. Визначено ключові цілі підзаконного регулювання правового статусу споруд подвійного призначення, спрямовані на забезпечення резильєнтності міського середовища, а також систематизовано приписи стратегічного рівня, що стримують розвиток фонду споруд подвійного призначення. Проаналізовано правову ситуацію, яка склалася у вітчизняному законодавстві та обумовлює два принципово різні підходи до сприйняття правового статусу підземних споруд. Обґрунтовано, що використання споруд подвійного призначення як захисних споруд цивільного захисту забезпечує ефективність, гнучкість та економію ресурсів, оскільки вони одночасно слугують для мирних цілей та функціонують як укриття під час воєнного стану, інтегруючись у міську інфраструктуру.

Вступ. Збройна російська агресія проти України розпочалася 20 лютого 2014 р., коли всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням російські збройні сили порушили порядок перетину державного кордону України [1], вже влітку цього ж року почалися масовані артилерійські та ракетні обстріли, зокрема й цілеспрямовані атаки на цивільну інфраструктуру і населення міст України.

Цит у в а н н я: Кірін Р., Пономарьов С., Пащенко О. Споруди подвійного призначення в системі резильєнтності міст: правові аспекти. *Економіка та право*. 2026. № 1. С. 86—99. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2026.01.086>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

У зв'язку з цим цивільний захист населення набув критичної важливості для збереження життя і здоров'я від надзвичайних ситуацій воєнного стану, забезпечуючи своєчасне оповіщення, евакуацію, надання допомоги, укриття та життєзабезпечення, щоб зменшити людські втрати та гарантувати стабільність функціонування держави під час криз. Актуальність питань, пов'язаних із наданням міському населенню укриттів, зумовлена насамперед наявністю небезпечних чинників, таких як вибухи, обстріли, радіаційне та хімічне зараження, високі температури, ударні хвилі, світлові випромінювання, осколки, отруйні речовини, радіація. Це робить захисні споруди цивільного захисту (далі ЗСЦЗ) найефективнішим засобом колективного захисту під час надзвичайних ситуацій та воєнних дій.

2014 року фонд ЗСЦЗ налічував лише 27 тис. ЗСЦЗ, із яких приблизно половина об'єктів були неготовими до використання за призначенням; орієнтовно 40 % пройшли технічну інвентаризацію (на сьогодні кількість ЗСЦЗ, що пройшли технічну інвентаризацію, становить понад 75 %) [2]. З огляду на ці показники та через збройну російську агресію проти України вкрай необхідним є швидке нарощування кількості об'єктів фонду ЗСЦЗ із урахуванням вимог нормативно-правових актів, а також досвіду інших держав. За таких умов дослідження правових аспектів використання споруд подвійного призначення (далі СПП) як ЗСЦЗ є актуальним та перспективним напрямом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обране для дослідження питання через свою надважливість для національної безпеки було й залишається цікавим для науковців і практиків різних галузей знань. Багатоманітні аспекти наявності підготовлених та надійних укриттів для населення на випадок повітряних обстрілів під час повномасштабної збройної агресії були предметом пошуків, які провели О. Бабаджанова, О. Бондуров, А. Борисова, О. Вишняков, Н. Вовк, О. Євдін, В. Коваленко, В. Кравченко, М. Лемешев, Р. Ліхнівський, Ю. Луценко, Я. Медвідь, В. Михайлов, В. Могильниченко, В. Некора, В. Ніжник, В. Паливода, С. Поздеев, А. Равлюк, І. Рудешко, К. Сівак, Л. Соловій, М. Тищенко, О. Шаповал, М. Шейка та ін.

Зокрема, В. Юрченко та В. Положешний визначили та дослідили критерії захисних характеристик наявних в Україні укриттів для всіх кате-

горій населення (працюючого, непрацюючого, учасників навчального процесу) та критерії, від яких залежить піша доступність укриття, тривалість перебування в укритті, умови комфортності укриття і складності реалізації технічного рішення укриття, що дало їм змогу встановити причини невідповідності вимог чинних нормативних документів щодо забезпечення захисту населення від дії факторів ураження сучасної зброї. Серед СПП автори виділили метрополітен, підземні переходи, підземні паркінги [3].

Із проаналізованої судової практики та положень чинного законодавства О. Сінько і В. Бажанов дійшли висновку, що ЗСЦЗ, які належать до фонду ЗСЦЗ, є самостійними об'єктами цивільно-правових відносин і не відносяться до інших груп об'єктів, наприклад, допоміжних приміщень. Вони мають свої особливості, перебувають у комунальній або державній власності, окрім цього, мають особливий правовий режим, пов'язаний із наданням безперешкодного доступу для укриття населення. З огляду на нормативне регулювання такі об'єкти мають свою специфіку і у контексті щодо їх розпорядження (наприклад, передачі в оренду) [4].

Така позиція є дискусійною, адже ЗСЦЗ через міжгалузеву юридичну природу не можна вважати об'єктами будь-яких правових моновідносин. Також слід враховувати, що власне ЗСЦЗ конструктивно є складною спорудою, адже, крім основних (приміщення для укриття людей, медичний пункт, пункт управління), має ще низку допоміжних приміщень (фільтровентиляційні приміщення, приміщення під дизельні електростанції, санітарні вузли, електрошитова, аварійний вихід, приміщення для зберігання продуктів харчування, тамбури і тамбур-шлюзи тощо) [5, с. 22].

На думку Г. Коровкіної та Л. Швець, яку, безумовно, варто підтримати, міжнародне порівняльне дослідження має ґрунтуватися на аналізованні досвіду Ізраїлю, Фінляндії, Швеції та Бразилії щодо інтеграції укриттів у транспортну інфраструктуру. Це може стати основою для розроблення адаптованих моделей для українських міст [6, с. 240].

М. Бут та співавт. справедливо вважають важливим продовжувати удосконалення нормативної бази з метою забезпечення ефективного цивільного захисту населення в Україні. Потрібно активно використовувати передовий досвід інших країн, зокрема американські нор-

мативні документи, для впровадження нових технологій та методів у сфері цивільного захисту та протидії терористичним актам в міському середовищі архітектурно-конструктивними заходами [7, с. 17].

Експерти ТОВ «Шілд-Фаер» зазначають, що на практиці досить часто з метою забезпечення укриття людей на об'єкті під час розроблення проектною документацією передбачається розміщення ЗСЦЗ або СПП у підвальних приміщеннях, особливо в приміщеннях підземних паркінгів. Загалом, приміщення підземних паркінгів є вдалим прикладом СПП. Звісно, для можливості використання паркінгів як СПП з тими чи іншими захисними властивостями не достатньо просто це задекларувати, необхідно передбачити відповідні проектні рішення [8].

Окремі питання правового регулювання відносин цивільної безпеки, як-то: міжнародний та європейський рівні правових інструментів реалізації стратегічних напрямів розвитку системи екологічної безпеки міста [9]; сучасний стан, проблеми і сталий розвиток права безпеки на постконфліктних територіях [10]; порівняльний аналіз досвіду Китаю та України щодо права інтелектуальної власності на інновації у геоурбаністиці [11], були предметом дослідження у попередніх публікаціях. Разом із тим питання правових проблем, пов'язаних із СПП в системі резильєнтності міст, що перебувають під мілітарним впливом, на сьогодні не втрачає своєї актуальності серед науковців і практиків та потребує подальшого дослідження.

Мета статті — проаналізувати джерела права цивільної безпеки, експертних думок та наявного досвіду для розроблення пропозицій з удосконалення правового забезпечення використання СПП в системі резильєнтності міст України.

Результати дослідження. У чинному кодифікованому акті законодавства про цивільний захист, яким є Кодекс цивільного захисту України [12] (далі КЦЗ), у ст. 3 закріплено, що правовою основою цивільного захисту є Конституція України, КЦЗ, інші закони України, чинні міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надала Верховна Рада України, а також акти Президента України та Кабінету Міністрів України. Відносини щодо ухвалення, набуття чинності, оскарження в адміністративному порядку, виконання, припинення дії адміністративних актів у сфері цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки регулює За-

кон України «Про адміністративну процедуру» з урахуванням особливостей, визначених КЦЗ.

До нормативно-правових актів, що регулюють діяльність у сфері створення та утримання фонду ЗСЦЗ, належать:

1. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності» [13], який передбачає, що: 1) програма комплексного відновлення території територіальної громади (її частини) має включати інформацію про шкоду, заподіяну бойовими діями, терористичними актами, диверсіями, надзвичайними ситуаціями ЗСЦЗ (ч. 3 ст. 15²); 2) обмеження щодо передання (надання) земельних ділянок із земель державної або комунальної власності у власність чи користування фізичним або юридичним особам, не поширюються на випадки будівництва, експлуатації окремо розташованих ЗСЦЗ (ч. 3 ст. 24); 3) проектна документація на будівництво обов'язково має містити розділ інженерно-технічних заходів цивільного захисту, у складі якого може передбачатися будівництво ЗСЦЗ або СПП (ч. 10 ст. 31).

2. Закон України «Про будівельні норми» [14], що регулює відносини у сфері нормування у будівництві та визначає правові та організаційні засади розроблення, погодження, затвердження, реєстрації і застосування державних будівельних норм (далі ДБН).

3. Закон України «Про архітектурну діяльність» [15], який визначає правові та організаційні засади здійснення архітектурної діяльності та спрямований на формування сприятливого життєвого середовища, досягнення естетичної виразності, економічної доцільності і надійності будинків, споруд та їх комплексів.

4. Закон України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» [16], що окреслює правові та організаційні засади розроблення, ухвалення та застосування технічних регламентів і передбачених ними процедур оцінювання відповідності, а також добровільне оцінювання відповідності.

5. Закон України «Про оборону України» [17], який встановлює, що цивільний захист України у мирний час здійснюється відповідно до КЦЗ, а в особливий період, зокрема у воєнний час, та з метою підготовки до нього — з урахуванням особливостей, визначених нормами міжнародного гуманітарного права, законодавством про оборону, мобілізацію та правовий режим воєнного стану.

6. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [18], що відносить до відання виконавчих органів міських рад власні повноваження з виконання вимог законодавства щодо визначення потреби, створення, використання, утримання, реконструкції та ведення обліку фонду ЗСЦЗ територіальної громади, контролювання стану утримання таких споруд та готовності їх до використання за призначенням та підтримкою в належному технічному стані (ч. 1 ст. 36¹).

7. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [19], який передбачає, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, такі заходи правового режиму воєнного стану: 1) примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, зокрема об'єкти фонду ЗСЦЗ, та видавати про це відповідні документи встановленого зразка; 2) встановлювати порядок використання за призначенням об'єктів фонду ЗСЦЗ усіх форм власності та відомчої належності, який повинен передбачати вимоги щодо приведення будівель, споруд чи їх окремих частин у готовність до використання за призначенням відповідно до встановлених законодавством вимог щодо утримання та експлуатації об'єктів фонду ЗСЦЗ, забезпечення цілодобового безперешкодного доступу до них населення, а також організувати укриття в ньому за можливості (наявність вільних місць, можливість доступу сторонніх осіб) усіх категорій населення, здійснення інформування населення про об'єкти зазначеного фонду, зокрема у доступній для осіб з порушеннями зору та слуху формі; 3) організувати будівництво ЗСЦЗ, СПП та виготовлення (монтажування) первинних (мобільних) і облаштування найпростіших укриттів, а також (у разі потреби) відновлення пошкоджених (зруйнованих) об'єктів фонду ЗСЦЗ (ч. 1 ст. 8).

Отже, по-перше, ЗСЦЗ, так само як і СПП, є об'єктами міжгалузевого правового регулюван-

ня, що здійснюється нормами містобудівного, будівельного, економічного, безпекового, оборонного, муніципального законодавства. Ці складові національного законодавства разом із приписами цивільного, земельного, гірничого та адміністративного законодавства фрагментарно у прямий (повний), але здебільшого у відсильний та/або бланкетний спосіб, містять викладення окремих норм права щодо ЗСЦЗ чи СПП у відповідних статтях певних нормативно-правових актів. Однак родовою галуззю для цих об'єктів є законодавство про цивільний захист. По-друге, ані поняття ЗСЦЗ, ані СПП жодного разу в кодифікованих актах, зокрема й цивільного законодавства, не згадується. По-третє, зазначені терміни розкриваються у КЦЗ, який за юридичною класифікацією належить до галузі законодавства про оборону (підгалузь цивільної оборони). Вважаємо, ширшим і коректнішим щодо поняття «цивільна оборона» в сучасному контексті є термін «цивільний захист», оскільки саме він нині визначений КЦЗ і охоплює захист населення на території України в мирний час та особливий період від надзвичайних ситуацій та інших небезпечних подій. Натомість термін «цивільна оборона» є історично вужчим, пов'язаним переважно з воєнним часом, але в документах може вживатися паралельно або як складова цивільного захисту.

Доволі представницьким є також підзаконний блок, в якому розкрито певні особливості правового режиму СПП. Зокрема, слід навести Стратегію розвитку фонду ЗСЦЗ [2], в якій закріплено надзвичайно важливі цілі в аспекті резильєнтності міського середовища, як-то:

- забезпечення укриття всіх категорій населення в об'єктах фонду ЗСЦЗ відповідно до вимог законодавства;
- освоєння власного виробництва комплектуючих (обладнання) для ЗСЦЗ і СПП, а також виготовлення первинних (мобільних) укриттів;
- оптимізація структури і повноважень органів місцевого самоврядування, юридичних осіб і фізичних осіб — підприємців під час створення об'єктів фонду ЗСЦЗ, а також застосування ефективних інструментів для реалізації державної політики з розвитку фонду ЗСЦЗ;
- поєднання зусиль і ресурсів міжнародної спільноти, держави, місцевого самоврядування та бізнесу для розвитку фонду ЗСЦЗ;
- формування у посадових осіб органів місцевого самоврядування, суб'єктів містобуду-

вання, приватного сектору та населення культури безпеки щодо використання і утримання об'єктів фонду ЗСЦЗ;

- цифровізація процесу створення, розвитку й утримання фонду ЗСЦЗ та інформування населення про фонд ЗСЦЗ і порядок дій в умовах постійної загрози для життя і здоров'я.

Безпосередньо норми Стратегії встановлюють такі приписи щодо СПП:

1) наявного фонду СПП недостатньо, тому необхідно вживати дієвих заходів з нарощування їх кількості насамперед шляхом будівництва нових СПП, а також належного пристосування об'єктів підземного простору, що вже існують (паркінги, станції метрополітену, інші об'єкти), як СПП;

2) прогалини в містобудівному законодавстві щодо здійснення комплексу інженерно-технічних заходів цивільного захисту під час будівництва СПП, проведенні експертизи і технічної інвентаризації, дають змогу суб'єктам містобудування не виконувати норм законодавства повною мірою;

3) відсутність повноважень у Державної служби України з надзвичайних ситуацій для участі на всіх етапах створення СПП, зокрема під час проектування, експертизи, будівництва та прийому в експлуатацію таких споруд, як гарант дотримання державних інтересів під час формування якісного безпечного середовища, що є усталеною практикою в зарубіжних країнах;

4) необхідність посилення наявності (впливу) представників компетентних органів держави на всіх етапах проектування, будівництва та введення в експлуатацію СПП;

5) запровадження масового будівництва СПП (під час будівництва багатоквартирних будинків, гуртожитків і готелів), захисних споруд публічного доступу в межах пішої доступності від житлової забудови (житлових мікрорайонів), а також під час реконструкції наявних будівель, споруд чи приміщень і пристосування їх під СПП в таких зонах;

6) забезпечення реалізації вимог розділу «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту» під час нового будівництва, реконструкції та капітального ремонту СПП;

7) запровадження державного ринкового нагляду за виробництвом комплектуючих (обладнання) для СПП;

8) упровадження та проведення оцінки відповідності комплектуючих (обладнання) для СПП;

9) встановлення відповідальності суб'єктів містобудування за неналежне проектування та будівництво СПП.

В аспекті політики резильєнтності міст також варто передбачити положення Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року [20] щодо організації обстеження підземного простору будівель та споруд інфраструктурних об'єктів різного призначення (метрополітену, аеропортів, торгових і складських приміщень, паркінгів тощо) з метою визначення можливості їх використання для укриття населення, здійснення заходів щодо їх дообладнання та включення до фонду ЗСЦЗ.

Водночас ключовим залишається слово «можливість», адже остаточний вибір залишається за замовником, і саме він вирішуватиме, чи передбачити паркінг лише як паркінг і влаштувати ЗСЦЗ окремо або ж розглядати його як СПП для укриття людей, які можуть перебувати на об'єкті. Однак у профільних ДБН В.2.3-15:2007 «Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів» [21] міститься положення, що докорінно може змінити «можливість» на «обов'язковість». Зокрема, в п. 4.10 ДБН В.2.3-15:2007 зазначено, що проектування підземних гаражів рампового типу або з похилим міжповерховим перекриттям має здійснюватися з урахуванням можливості їх використання для укриття населення, як СПП, відповідно до вимог ДБН В.2.2-5, ДБН В.1.2-4, ДСТУ 8773. Словосполучення «має здійснюватися» вказує на обов'язковість тієї чи іншої дії, а не на можливість її застосування, тому кожен підземний гараж, який належить до рампового типу або має похилі міжповерхові перекриття, повинен одразу проектуватися з урахуванням вимог ДБН, стандартів і правил, які регулюють питання ЗСЦЗ, а це означає врахування в проекті всіх вимог з конструктиву, підтвердження захисних властивостей, облаштування вентиляції, електропостачання, проведення розрахунків часу евакуації на мирний та особливий період тощо [8]. Не менш важливою проблемою залишається рентний аспект об'єктного складу підземних будівельних правовідносин [22].

Дійсно, підземні паркінги можуть виконувати подвійну функцію: парковки та сховища. Проте для другого функціоналу є ключові вимоги щодо наявності: санвузлів (чого немає у звичайних паркінгах), другого евакуаційного виходу, місця для зберігання продуктів. Якщо ці вимоги

враховано, то такий паркінг цілком відповідає вимогам сховища для людей. Загалом майже кожен паркінг за потреби можна використовувати як сховище тимчасового перебування людей, і воно буде безпечним. Важливо, щоб люди знали, де поблизу є місце, яке можна використати для укріття [23].

Більше того, досі немає однозначного підходу до сприйняття підземних СПП як об'єктів права користування надрами. Чинний Кодекс України про надра (далі КпН) встановлює, що надра надаються у користування, зокрема для будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, перелік яких визначає Кабінет Міністрів України [24]. У постанові останнього зазначено, що в цей перелік, серед іншого, входять такі види підземних споруд: печера (порожнина штучного або природного походження); тунель (підземна інженерна споруда); спеціально створена підземна споруда для провадження господарської діяльності [25].

Питання щодо наявності надроземельної колізії у праві на підземний простір, необхідний для зведення будівель і споруд [26], а також проблеми поширення права власності на підземний простір земельної ділянки [27] вже порушувалися різними науковцями.

Так, А. Ріпенко вважає, що КпН успадкував «радянський підхід» до визначення надр як сировини, а не як просторової сфери реалізації прав. Закріплений у ньому «господарський підхід» до користування надрами виявився неспроможним повною мірою врегулювати сучасні відносини щодо урбаністичної експлуатації підземних просторів користувачами ділянок поверхні або ж експлуатантами підземного простору, що не мають відношення до користування землею поверхнею. На думку науковця, не є справедливим зобов'язувати власника чи користувача земельної ділянки отримувати якісь окремі документи на користування її підземним простором (надрокористування), адже планувальна, адміністративна, охоронна та інші складові були (чи принаймні мали бути) враховані під час відведення земельної ділянки для такого її використання [28, с. 21—22].

Поділяючи думку про необхідність дотримання принципу справедливості, зокрема й у сфері нормотворчості, як основоположного принципу права, все ж варто пам'ятати, що іноді закон може бути формально дотриманий (законний),

але несправедливий. На сьогодні у вітчизняному законодавстві склалася така правова ситуація:

1) надра — це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші (ст. 1 КпН), є виключною власністю українського народу і надаються тільки у користування (ст. 4 КпН); надаються у строкове платне користування (ст. 15 КпН); землевласники і землекористувачі мають право на користування надрами для інших, окрім видобувних, цілей; самовільне користування надрами — користування надрами з метою, не пов'язаною з видобуванням корисних копалин, за відсутності чинної дозвільної документації, веде до юридичної відповідальності згідно із законодавством України (ст. 65 КпН [29]);

2) земельна ділянка разом із розташованими на ній житловим будинком, господарсько-побутовими будівлями, наземними і підземними комунікаціями є садибою — об'єктом права власності (ст. 381 Цивільного кодексу України);

3) норми ДБН В.2.1-10-2018 встановлюють вимоги до проектування основ і фундаментів будівель та споруд цивільного та промислового призначення, зокрема з підземними поверхнями, підземних і заглиблених будівель та споруд [30]; забудованою площею земельної ділянки вважається площа земельної ділянки, зайнята всіма будівлями, спорудами, площа під заглибленими (підземними) спорудами [31];

4) підземними спорудами є теплові камери, прохідні та напівпрохідні канали, колектори і колодязі (Правила технічної експлуатації теплових установок і мереж, наказ Міністерства палива та енергетики України від 14.02.2007 № 71) або споруда, позначка стелі якої перебуває нижче рівня планувальної позначки землі (Правила пожежної безпеки в галузі зв'язку); інженерними спорудами є об'ємні, площинні або лінійні наземні, надземні або підземні споруди, що призначені для виробничих процесів різних видів, розміщення устаткування, матеріалів та виробів, тимчасового перебування і пересування людей, транспортних засобів, вантажів, переміщення рідких та газоподібних продуктів тощо [31].

Отже, наявність подібних приписів обумовлює два принципово різні підходи до сприйняття правового статусу підземних споруд: 1) це об'єкт користування надрами, пов'язаний зі зміною рельєфу надр та/або створенням підземних порожнин [32], який вимагає отримання відповідного спеціального дозволу; 2) це об'єкт

користування відведеною уповноваженим органом земельною ділянкою, на який отримано містобудівні умови та обмеження, технічні умови, розроблено проектну документацію, зареєстровано Декларацію про початок виконання будівельних робіт.

СПП (метрополітен, підземні склади, паркінги, що слугують укриттями) разом зі стилобатами та підземними автостоянками, ЗСЦЗ (сховища, протирадіаційні укриття) належать до підземних споруд, тобто об'єктів, що використовують підземний простір у межах землекористування. Отже, власник (користувач) поверхні має право на використання підземного простору для будівництва фундаментів та підвалів, але глибша частина земної кори вже розглядається як надра, тобто об'єкт права власності українського народу, правовий режим якого встановлюється КпН. Нині будівництво підземної частини будівлі вважається реалізацією права користування поверхнею земельної ділянки з метою її забудови, а власне, підземна частина споруди є невід'ємною складовою об'єкта будівництва, розміщення якого на земельній ділянці є формою її використання.

Така позиція може бути обґрунтована тим, що згідно з ДБН фундамент — це переважно підземна частина будівлі, яка сприймає навантаження та передає їх на ґрунтову основу. Оскільки будівля не може існувати без фундаменту, її розміщення на ділянці автоматично охоплює використання як поверхні, так і підповерхневого шару. Отже, право зводити на земельній ділянці будівлі та споруди поширюється на простір, необхідний для будівництва та експлуатації споруди, включно з її підземною частиною. Саме на такому підході в Україні склалася практика будівництва підземних частин будівель і споруд.

Проте неоднозначним видається будівництво підземної споруди без подальшого використання поверхні земельної ділянки тим самим суб'єктом. Наприклад, незабудовану земельну ділянку, яка залишилася над збудованим підземним паркінгом, може використовувати цей або інший суб'єкт господарювання, зокрема й облаштувавши поверхневу стоянку, а може і не використовувати. Тобто у такому разі поверхневий (земельний) та підземний (надровий) об'єкти не є пов'язаними технологічно. У правовому аспекті за КВЕД-2010 Клас 52.21 «Допоміжне обслуговування наземного транспорту» це охоплює функціонування тунелів, паркувальних майдан-

чиків, платних автостоянок або гаражів (зокрема підземних). Очевидно, що таке обслуговування передбачає спеціальне створення підземної споруди для провадження зазначеної господарської діяльності, а це вже належить до різновиду користування надрами з будівництва та експлуатації підземних споруд згідно з ч. 1 ст. 14 КпН. У цій ситуації надзвичайно важливо мати правову позицію Верховного Суду України.

Оновлення ДБН (В.2.2-5:2023, Б.2.2-12:2019) створило нормативну базу для реалізації таких об'єктів. Зокрема, уперше на законодавчому рівні закріплено можливість використання паркінгів як ЗСЦЗ, встановлено вимоги щодо автономності, доступності, інклюзивності та функціонального використання в мирний час. Це формує нову парадигму архітектурного проектування, орієнтовану на безпеку, адаптивність і стійкість міського середовища [6].

Зміна № 2 до ДБН В.2.2-5:2023 «Захисні споруди цивільного захисту», яка набула чинності 01.04.2025, стосується переважно положень про входи в ЗСЦЗ, евакуаційні та аварійні виходи і пов'язані з цим питання. Викладено у новій редакції п. 7.5.3, який стосується об'ємно-планувальних рішень СПП з властивостями протирадіаційного укриття. Запроваджено пп. 7.5.3.11, яким визначено, що шляхи доступу до приміщень протирадіаційного укриття та СПП із захисними властивостями протирадіаційного укриття за функціональним призначенням поділяють на входи, евакуаційні виходи та аварійні виходи, а також окреслено розуміння кожного з названих шляхів доступу [33]. Водночас ДБН В.2.3-15:2007 «Автостоянки та гаражі для легкових автомобілів» дозволяє розміщувати підземні паркінги під закладами харчування, спорту і охорони здоров'я. Також новими ДБН запроваджено розроблення комплексної схеми транспорту на 30—40 років, межі максимального поширення завалів, щільність населення в забудові, обмеження висоти житлової забудови, заборонено організацію парковок для автомобілів усередині нових житлових кварталів, вдосконалено вимоги до проїзду пожежних машин до нових будівель, а також введено систему підземного та вакуумного збору сміття [21].

Ще одним напрямом забезпечення резильєнтності міст через механізм СПП є створення належних умов, зокрема інклюзивного чи спеціального освітнього середовища, для забезпечення захисту життя та здоров'я вихованців та пра-

цівників закладів дошкільної освіти (далі ЗДО), створення безпечного та комфортного середовища для організації освітнього процесу в умовах воєнного стану шляхом адаптації приміщень ЗДО до вимог законодавства з питань цивільного захисту. Саме на це спрямована Державна програма створення у ЗДО захисних споруд (облаштування найпростіших укриттів) або СПП [34]. Програма орієнтована на розв'язання проблеми щодо створення безпечних умов для вихованців та працівників ЗДО завдяки: а) новому будівництву, капітальному ремонту та реконструкції ЗСЦЗ / СПП; б) реконструкції наявних об'єктів (будівель, споруд, приміщень) під захисні споруди; в) облаштуванню наявних об'єктів як найпростіших укриттів у ЗДО.

Досвід країн з розвинутою системою цивільного захисту демонструє ефективність подвійного використання підземних паркінгів як укриттів, з інтеграцією у повсякденне життя для економії ресурсів на утримання.

Так, у Ізраїлі закон від 1951 р. вимагає укриттів у всіх будівлях (індивідуальні, прибудинкові, громадські укриття) [35]. Підземні парковки (наприклад, у Тель-Авіві — *Habima Theater, Dizengoff Center, Central Bus Station*) адаптовані як публічні укриття (*miklat tzibury*) зі швидким переходом у режим захисту від ракет та NBC-загроз. Багато парковок перетворюються на укриття для тисяч людей, з вентиляцією та герметизацією.

У Швейцарії з 1960-х років запроваджено політику «укриття для кожного» (понад 9 млн місць

Таблиця 1. Переваги використання споруд подвійного призначення в системі резильєнтності міст

Фактор	Зміст фактора
	<i>Економічна ефективність та окупність</i>
Багатофункціональність	У мирний час використовуються за основним призначенням (паркінги, склади, торговельні центри, спортзали), що приносить дохід або задовольняє соціальні потреби
Оптимізація витрат, економічна доцільність	Будівництво одного об'єкта, що виконує дві функції, дешевше за зведення окремої комерційної будівлі та спеціалізованого сховища; зниження витрат на облаштування інфраструктури, оскільки її частина вже передбачена (комунікації, вентиляція, виходи)
Залучення інвестицій	Міжнародні фонди та державні програми (зокрема через систему <i>DREAM</i>) надають пріоритетне фінансування проектам з подвійним призначенням
	<i>Високий рівень цивільного захисту</i>
Оперативність (швидкість) готовності	Спроектвані для швидкого переведення (у визначені терміни) у режим захисного укриття від засобів ураження, вибухових хвиль та уламків; об'єкти, що вже існують, можуть бути оперативно переобладнані під укриття
Покращена інженерія	На відміну від найпростіших укриттів, СПП обладнуються системами автономного життєзабезпечення: вентиляцією, фільтрацією повітря та резервним водопостачанням
Доступність, інтеграція в міське середовище	Інтеграція укриттів у звичну інфраструктуру (школи, підземні переходи та паркінги, станції метро, цокольні поверхи) сприяє їх наближенню до населення; їх легше інтегрувати у нові та вже наявні будівлі, ніж будувати окремі сховища; зручні підходи, благоустрій території, підключення до мереж є частиною базового проекту, що покращує доступ до укриття
Надійний захист, створення безпечних умов	Здатні забезпечити: укриття від різних загроз (уламки, вибухова хвиля), відповідаючи стандартам цивільного захисту; можливість перебування людей протягом певного часу в безпеці завдяки фільтровентиляційним системам та герметичності
Безперервність функціонування	Критично важливі об'єкти інфраструктури залишаються функціональними, але з додатковим захистом
	<i>Раціональне використання простору</i>
Ефективність використання простору міської забудови	Один об'єкт виконує дві функції (основну та додаткову), що особливо актуально в умовах урбанізації; в умовах обмеженої площі в містах СПП дають змогу ефективно використовувати підземний простір, не займаючи додаткових наземних територій
Гнучкість планування	Сучасні архітектурні рішення сприяють адаптуванню підвалів та цокольних поверхів під будь-які потреби громади без втрати захисних властивостей
	<i>Сталий розвиток та екологічність</i>
Зниження вуглецевого сліду	Будівництво однієї багатофункціональної будівлі замість двох окремих зменшує використання матеріалів та енергоресурсів
Довговічність	Вимоги ДБН до СПП передбачають підвищену міцність конструкцій, що подовжує термін експлуатації споруди

у 370 тис. спорудах). Підземні парковки і тунелі (наприклад, *Sonnenberg Tunnel*) є СПП (*dual-purpose*): у мирний час — паркування чи трафік, під час кризи — укриття з автономними системами. Законодавство вимагає наявності укриттів у нових будівлях або відповідного внеску в публічні.

Фінляндія — понад 50 тис. укриттів для 4,8 млн людей (закон від 1958 р.). У країні доволі багато СПП у вигляді підземних парковок (наприклад, у Гельсінкі — *Kamppi, Itäkeskus, Merihaka*), які в мирний час призначені для паркування, слугують спортзалами чи басейнами, а під час кризи за 72 години перетворюються на укриття, що захищають від ударної хвилі, радіації або хімічних загроз, з регулярним використанням для підтримки стану.

Цей досвід показує переваги гібридних моделей ЗСЦЗ, зокрема економію, постійне утримання та швидку мобілізацію, а пристосування стандартів ЄС (вентиляція, димовидалення) до таких систем можлива через зонування та автоматизацію [36].

Отже, необхідний системний підхід до адаптування Директиви 2004/54/ЄС, орієнтованої на дорожні тунелі для умов подвійного використання підземних парковок у контексті гібридних загроз (військові дії + техногенні ризики) [37]. На сьогодні спорудження гібридних моделей ЗСЦЗ у вигляді СПП (наприклад, зонування парковки з відокремленими герметичними секторами) та оцінювання їх ефективності з урахуванням українських реалій, зокрема обмежених ресурсів та наявної інфраструктури, не мають прямих аналогів у вітчизняній літературі та відповідного правового регулювання. Хоча їх впровадження дасть змогу підвищити рівень захисту без радикальної реконструкції, сприяючи інтеграції національних норм до європейських стандартів безпеки інфраструктури та резильєнтності українських міст.

Основними перевагами використання СПП як ЗСЦЗ є їх ефективність, гнучкість та економія ресурсів, оскільки вони одночасно слугують для мирних цілей (паркінги, підвали, торговельні центри) та укриттями під час воєнного стану, інтегруючись у міську інфраструктуру, що забезпечує швидку готовність і надійний захист населення без будівництва окремих, часто невикористовуваних ЗСЦЗ (табл. 1). Отже, будівництво СПП 2026 р. має стати пріоритетним стратегічним напрямом для зміцнення національної стійкості регіонів і міст

України, що буде поєднувати в собі цивільну безпеку, будівельно-технологічну та економічну ефективність.

Висновки. Аргументовано, що СПП є об'єктами міжгалузевого правового регулювання, що здійснюється нормами містобудівного, будівельного, економічного, безпекового, оборонного, муніципального законодавства. У цих складових національного законодавства разом із приписами цивільного, земельного, гірничого та адміністративного законодавства фрагментарно у прямих, але здебільшого відсильний та/або бланкетний спосіб викладено окремі норми права щодо цих споруд, але родовою галуззю для цих об'єктів є законодавство про цивільний захист.

Виокремлено ключові цілі підзаконного регулювання правового статусу СПП, спрямовані на забезпечення резильєнтності міського середовища, зокрема: забезпечення укриття всіх категорій населення в об'єктах фонду захисних споруд; освоєння власного виробництва комплектуючих (обладнання) для споруд; оптимізація структури і повноважень органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання для створення і розвитку об'єктів фонду захисних споруд; об'єднання зусиль і ресурсів міжнародної спільноти, держави, місцевого самоврядування та бізнесу для розвитку фонду захисних споруд; формування культури безпеки щодо використання і утримання об'єктів фонду; цифровізація процесу створення, розвитку та утримання фонду споруд.

Систематизовано приписи стратегічного рівня, що стримують розвиток фонду захисних споруд у формі споруд подвійного призначення: брак наявного фонду; прогалини в містобудівному законодавстві; відсутність необхідних контрольно-наглядових повноважень у Державній служби України з надзвичайних ситуацій; недостатній проектно-будівельний вплив представників компетентних органів держави; недостатні обсяги і напрями будівництва, реконструкції і пристосування таких споруд; відсутність механізму реалізації вимог розділу «Інженерно-технічні заходи цивільного захисту»; відсутність державного ринкового нагляду та оцінювання відповідності виробництва комплектуючих (обладнання) для споруд; недостатній рівень відповідальності суб'єктів містобудування за неналежне проектування та будівництво споруд.

Проаналізовано правову ситуацію, що склалася у вітчизняному законодавстві та обумовлює два принципово різні підходи до сприйняття правового статусу підземних споруд: 1) це об'єкт користування надрами, пов'язаний зі зміною рельєфу надр та/або створенням підземних порожнин, який вимагає отримання відповідного спеціального дозволу; 2) це об'єкт користування відведеною уповноваженим органом земельною ділянкою, на який отримано містобудівні умови та обмеження, технічні умови, розроблено проектну документацію, зареєстровано Декларацію про початок виконання будівельних робіт. Водночас поверхневий (земельний) та підземний (надровий) об'єкти можуть бути, а можуть і не бути технологічно та суб'єктно пов'язаними між собою, що спричинює появу відповідних правових режимів, які не мають однозначного сприйняття і вимагають формування правової позиції Верховного Суду України.

Підсумовано, що досвід деяких зарубіжних країн з використання гібридних моделей ЗСЦЗ засвідчив їх відносну економічність, наявність постійного утримання, швидку мобілізацію та адаптацію до профільних європейських стандартів. Спорудження гібридних моделей ЗСЦЗ у вигляді СПП та оцінювання їх ефективності з урахуванням українських реалій дасть змогу підвищити рівень захисту без радикальної реконструкції, сприяючи інтеграції національних норм

до європейських стандартів безпеки інфраструктури та резильєнтності українських міст.

Обґрунтовано, що використання СПП як ЗСЦЗ забезпечує ефективність, гнучкість та економію ресурсів. Вони одночасно слугують для мирних цілей (паркінги, підвали, торговельні центри тощо) та функціонують як укриття під час воєнного стану, інтегруючись у міську інфраструктуру, що забезпечує швидку готовність і надійний захист населення без будівництва окремих, часто не використовуваних захисних споруд. Тому будівництво СПП має стати пріоритетним стратегічним напрямом для зміцнення національної стійкості регіонів і міст України, що буде поєднувати в собі цивільну безпеку, будівельно-технологічну та економічну ефективність.

Згруповано переваги використання СПП в системі резильєнтності міст: 1) економічна ефективність та окупність: багатофункціональність; оптимізація витрат; економічна доцільність; залучення інвестицій; 2) високий рівень цивільного захисту: оперативність (швидкість) готовності; покращена інженерія; доступність, інтеграція в міське середовище; надійний захист, створення безпечних умов; безперервність функціонування; 3) раціональне використання простору: ефективність використання простору міської забудови; гнучкість планування; 4) сталий розвиток та екологічність: зниження вуглецевого сліду; довговічність.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»: постанова Верховної Ради України від 21.04.2015 № 337-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
2. Про схвалення Стратегії розвитку фонду захисних споруд цивільного захисту на період до 2034 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 04.03.2025 № 183-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
3. Юрченко В.О., Положешний В.В. Перспективи проектування укриттів для захисту населення в умовах воєнного стану. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023. № 10. <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.9>
4. Сінько О.А., Бажанов В.О. Захисні споруди цивільного захисту як об'єкти цивільного права та їх нормативно-правове регулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 9. С. 100—103. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/22>
5. Розвиток міських підземних споруд як об'єктів подвійного призначення: навч. посіб. / Уклад.: А.Л. Ган, О.В. Ган., Г.І. Гайко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2025. 86 с. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/df6a9248-bec5-4621-98fe-640dfbc3e264/content> (дата звернення: 02.02.2026).
6. Коровкіна Г.А., Швец Л.М. Архітектурно-містобудівні засади проектування мережі паркінгів подвійного призначення. *Комунальне господарство міст*. 2025. Т. 3. Вип. 191. С. 233—241. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-3-191-233-241>
7. Бут М.О., Ігнатков В.М., Чемакіна О.В., Сотніков Д.А. Аналіз нормативної бази щодо проектування об'єктів цивільного захисту. *Теорія та практика дизайну. Архітектура та будівництво*. Київ: НАУ, 2024. Вип. 2 (32). С. 12—20. <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.32.2>
8. Проектування підземних паркінгів як споруд подвійного призначення: можливість чи обов'язкова вимога? *Shieldfire*. URL: <https://shieldfire.com.ua/blog/novini-ta-publikaciyi/nabrannya-chynnosti-zminy-2-do-dbn-v-2-52023-zahysni-sporudy-tsyvilnogo-zahystu-copy/> (дата звернення: 02.02.2026).

9. Кірін Р.С. Правові інструменти реалізації стратегічних напрямів розвитку системи екологічної безпеки міста: міжнародний та європейський рівні. *Економіка та право*. 2022. № 2. С. 39—55. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.03915>
10. Кірін Р.С. Право безпеки на постконфліктних територіях: сучасний стан, проблеми, сталий розвиток: монографія / НАН України; Державна установа «Інститут економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова Національної академії наук України». Київ; Дніпро: Журфонд, 2022. 408 с. https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022
11. Кірін Р.С., Петренко В.О., Пашенко О.А., Хоменко В.Л. Права інтелектуальної власності на інновації у геоурбаністиці: порівняльний аналіз досвіду Китаю та України. *Український політико-правовий дискурс*. 2025. № 18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18155652>
12. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
13. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17.02.2011 № 3038-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
14. Про будівельні норми: Закон України від 05.11.2009 № 1704-VI. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
15. Про архітектурну діяльність: Закон України від 20.05.1999 № 687-XIV. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
16. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
17. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
18. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
19. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
20. Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції забезпечення національної системи стійкості до 2025 року: розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.11.2023 № 1025-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
21. ДБН В.2.3-15:2007 «Автостоянки і гаражі для легкових автомобілів»: наказ Міністерства будівництва, архітектури та житлово-комунального господарства України від 07.02.2007 № 44. URL: <https://e-construction.gov.ua/files-token/469df4a266856167e2999971c9ce0ce0> (дата звернення: 02.02.2026).
22. Кірін Р.С. Проблеми об'єктного складу підземних будівельних правовідносин: рентний аспект. *Право і суспільство*. 2017. № 5. С. 112—118. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_1/21.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
23. Бербека Н. Чи може підземний паркінг стати бомбосховищем. Думка експерта. *Еспресо.Захід*. 26.01.2022. URL: https://zahid.espreso.tv/chi-mozhe-pidzemniy-parking-stati-bomboskhovishchem-dumka-eksperta#goog_rewarded (дата звернення: 02.02.2026).
24. Кодекс України про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
25. Про затвердження переліку підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів: постанова Кабінету Міністрів України від 26.05.2023 № 533. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
26. Кірін Р.С. Право на підземний простір, необхідний для зведення будівель і споруд: надроземельна колізія. *Актуальні проблеми екологічного, земельного та аграрного законодавства в сучасних умовах*: збірник матеріалів круглого столу (м. Харків, 1 берез. 2019 р.) / За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги; Нац. юрид. ун-т ім. Я. Мудрого. Харків: Право, 2019. С. 36—39.
27. Кірін Р.С. Проблеми поширення права власності на підземний простір земельної ділянки. *Надрокористування в Україні. Перспективи інвестування*: матеріали п'ятої міжнар. наук.-практ. конф.: у 2 т. (м. Трускавець, 8—12 жовт. 2018 р.) / Держ. комісія України по запасах корисних копалин. Київ: ДКЗ, 2018. Т. 1. С. 278—284.
28. Ріпенко А. Правові проблеми тривимірному (3d) кадастру в Україні. URL: http://www.academia.edu/9335024/Правові_проблеми_тривимірному_3d_кадастру_в_Україні (дата звернення: 02.02.2026).
29. Про затвердження Методики визначення розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок самовільного користування надрами: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15.09.2022 № 366. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
30. ДБН В.2.1-10-2018 «Основи і фундаменти будівель та споруд. Основні положення». BN01:9956-4157-8455-1905. *Портал Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва*. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3082795291120764490 (дата звернення: 02.02.2026).

31. Деякі питання проведення технічної інвентаризації: постанова Кабінету Міністрів України від 12.05.2023 № 488. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
32. Кірін Р.С. Право користування підземними порожнинами: поняття та види. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. Т. 2. № 1. С. 102—106. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2_2017/26.pdf (дата звернення: 02.02.2026).
33. Набрання чинності Зміни № 2 до ДБН В.2.2-5:2023 — вже з 01 квітня 2025 року! *Shieldfire*. URL: <https://shieldfire.com.ua/blog/novini-ta-publikaciyi/nabrannya-chynnosti-zminy-2-do-dbn-v-2-2-52023-zahysni-sporudy-tsyvilnogo-zahystu/> (дата звернення: 02.02.2026).
34. Про затвердження Державної програми адаптації приміщень діючих закладів дошкільної освіти до вимог цивільного захисту в умовах воєнного стану, зокрема створення захисних споруд (облаштування найпростіших укриттів) або споруд подвійного призначення: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.12.2025 № 1456-р. *Офіційний вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2025-%D1%80#Text> (дата звернення: 02.02.2026).
35. Укриття по-ізраїльськи: як Ізраїль захищає свій народ. *Новини. LIVE*. 07.06.2023. URL: <https://war.novyny.live/ukrittia-po-izrayilski-iaak-izrayil-zakhishchaie-svii-narod-99086.html> (дата звернення: 02.02.2026).
36. Кірін Р.С., Пащенко О.А., Хоменко В.Л. Правовий режим підземного паркінгу-укриття в Україні: адаптація до стандартів ЄС. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2026. № 1. Ч. 1. С. 405—417. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.62>
37. Directive 2004/54/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on minimum safety requirements for tunnels in the Trans-European Road Network. 30.04.2004. *EUR-Lex. Access to European Union Law*. L 167/39. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/54/oj/eng> (дата звернення: 02.02.2026).

Дата надходження: 14.02.2026

Дата прийняття до друку: 14.02.2026

Дата публікації: 31.03.2026

REFERENCES

1. Pro Zaiavu Verkhovnoi Rady Ukrainy “Pro vidsich zbroinii ahresii Rosiiskoi Federatsii ta podolannia yii naslidkiv”: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy vid 21.04.2015 No. 337-VIII. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text> [in Ukrainian].
2. Pro skhvalennia Stratehii rozvytku fondu zakhysnykh sporud tsyvilnogo zakhystu na period do 2034 roku ta zatverdzhennia operatsiinoho planu zakhodiv z yii realizatsii: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 04.03.2025 No. 183-r. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/183-2025-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
3. Iurchenko V.O., Polozheshnyi V.V. Perspektyvy proiektuvannia ukryttiv dlia zakhystu naselennia v umovakh voiennoho stanu. *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*. 2023. No. 10. <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.10.9> [in Ukrainian].
4. Sinko O.A., Bazhanov V.O. Zakhysni sporudy tsyvilnogo zakhystu yak obiekty tsyvilnogo prava ta yikh normatyvno-pravove rehuliuвання. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2024. No. 9. P. 100-103. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2024-9/22> [in Ukrainian].
5. Rozvytok miskykh pidzemnykh sporud yak obektiv podviinoho pryznachennia: navch. posib. / Uklad.: A.L. Han, O.V. Han., H.I. Haiko. Kyiv: KPI im. Ihoria Sikorskoho, 2025. 86 p. URL: <https://ela.kpi.ua/server/api/core/bitstreams/df6a9248-becc-4621-98fe-640dfbc3e264/content> [in Ukrainian].
6. Korovkina H.A., Shvets L.M. Arkhitekturno-mistobudivni zasady proiektuvannia merezhi parkinhiv podviinoho pryznachennia. *Komunalne hospodarstvo mist*. 2025. Vol. 3. Iss. 191. P. 233-241. <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2025-3-191-233-241> [in Ukrainian].
7. But M.O., Ihnatkov V.M., Chemakina O.V., Sotnikov D.A. Analiz normatyvnoi bazy shchodo proiektuvannia obektiv tsyvilnogo zakhystu. *Teoriia ta praktyka dyzainu. Arkhitektura ta budivnytstvo*. Kyiv: NAU, 2024. Iss. 2 (32). P. 12-20. <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2024.32.2> [in Ukrainian].
8. Proiektuvannia pidzemnykh parkinhiv yak sporud podviinoho pryznachennia: mozhlyvist chy oboviazkova vymoha? *Shieldfire*. URL: <https://shieldfire.com.ua/blog/novini-ta-publikaciyi/nabrannya-chynnosti-zminy-2-do-dbn-v-2-2-52023-zahysni-sporudy-tsyvilnogo-zahystu-copy/> [in Ukrainian].
9. Kirin R.S. Pravovi instrumenty realizatsii stratehichnykh napriamiv rozvytku systemy ekolohichnoi bezpeky mista: mizhnarodnyi ta yevropeiskyi rivni. *Ekonomika ta pravo*. 2022. No. 2. P. 39-55. <https://doi.org/10.15407/econlaw.2022.02.03915> [in Ukrainian].
10. Kirin R.S. Pravo bezpeky na postkonfliktnykh terytoriiakh: suchasnyi stan, problemy, stalyy rozvytok: monohrafiia / NAN Ukrainy; Derzhavna ustanova “Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen imeni V.K. Mamutova Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy”. Kyiv; Dnipro: Zhurfond, 2022. 408 p. https://doi.org/10.35668/iepd_kirin_postconflictmono_2022 [in Ukrainian].

11. Kirin R.S., Petrenko V.O., Pashchenko O.A., Khomenko V.L. Prava intelektualnoi vlasnosti na innovatsii u heourbanistytsi: porivnialnyi analiz dosvidu Kytau i Ukrainy. *Ukrainskyi polityko-pravovyi dyskurs*. 2025. No. 18. <https://doi.org/10.5281/zenodo.18155652> [in Ukrainian].
12. Kodeks tsyvilnoho zakhystu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 02.10.2012 No. 5403-VI. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> [in Ukrainian].
13. Pro rehuliuвання mistobudivnoi diialnosti: Zakon Ukrainy vid 17.02.2011 No. 3038-VI. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text> [in Ukrainian].
14. Pro budivelni normy: Zakon Ukrainy vid 05.11.2009 No. 1704-VI. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1704-17#Text> [in Ukrainian].
15. Pro arkhitekturnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 20.05.1999 No. 687-XIV. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-14#Text> [in Ukrainian].
16. Pro tekhnichni rehlementy ta otsinku vidpovidnosti: Zakon Ukrainy vid 15.01.2015 No. 124-VIII. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> [in Ukrainian].
17. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 No. 1932-XII. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
18. Pro mistseve samovriaduvannya v Ukraini: Zakon Ukrainy vid 21.05.1997 No. 280/97-VR. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
19. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12.05.2015 № 389-VIII. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> [in Ukrainian].
20. Pro zatverdzhennia planu zakhodiv z realizatsii Kontseptsii zabezpechennia natsionalnoi systemy stiikosti do 2025 roku: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 10.11.2023 No. 1025-r. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1025-2023-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
21. DBN V.2.3-15:2007 “Avtostoianky i harazhi dlia lehkovykh avtomobiliv”: nakaz Ministerstva budivnytstva, arkhitektury ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy vid 07.02.2007 No. 44. URL: <https://e-construction.gov.ua/files-token/469df4a266856167e2999971c9ce0ce0> [in Ukrainian].
22. Kirin R.S. Problemy obiektnoho skladu pidzemnykh budivelnykh pravovidnosyn: rentnyi aspekt. *Pravo i suspilstvo*. 2017. No. 5. P. 112-118. URL: http://pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2017/5_2017/part_1/21.pdf [in Ukrainian].
23. Berbeka N. Chy mozhe pidzemnyi parkinh staty bomboskhovyshchem. *Dumka eksperta. Espresso.Zakhid*. 26.01.2022. URL: https://zahid.espreso.tv/chi-mozhe-pidzemniy-parking-stati-bomboskhovichchem-dumka-eksperta#goog_rewarded [in Ukrainian].
24. Kodeks Ukrainy pro nadra: Zakon Ukrainy vid 27.07.1994 No. 132/94-VR. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
25. Pro zatverdzhennia pereliku pidzemnykh sporud, ne poviazanykh z vydobuvanniam korysnykh kopalyn, u tomu chysli sporud dlia pidzemnoho zberihannia nafty, hazu ta inshykh rehovyn i materialiv: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 26.05.2023 No. 533. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
26. Kirin R.S. Pravo na pidzemnyi prostir, neobkhidnyi dlia zvedennia budivel i sporud: nadrozemelna kolizii. *Aktualni problemy ekolohichnoho, zemelnoho ta ahrarnoho zakonodavstva v suchasnykh umovakh*: zbirnyk materialiv kruhloho stolu (m. Kharkiv, 1 berez. 2019 r.) / Za red. A.P. Hetmana, M.V. Shulhy; Nats. yuryd. un-t im. Ya. Mudroho. Kharkiv: Pravo, 2019. P. 36-39 [in Ukrainian].
27. Kirin R.S. Problemy poshyrennia prava vlasnosti na pidzemnyi prostir zemelnoi dilianky. *Nadrokorystuvannya v Ukraini. Perspektyvy investuvannya*: materialy piatoi mizhnar. nauk.-prakt. konf.: u 2 t. (m. Truskavets, 8—12 zhovt. 2018 r.) / Derzh. komisiia Ukrainy po zapasakh korysnykh kopalyn. Kyiv: DKZ, 2018. T. 1. P. 278-284 [in Ukrainian].
28. Ripenko A. Pravovi problemy tryvymirnoho (3d) kadastru v Ukraini. URL: http://www.academia.edu/9335024/Правові_проблеми_тривимірного_3d_кадастру_в_Україні [in Ukrainian].
29. Pro zatverdzhennia Metodyky vyznachennia rozmiriv vidshkoduvannia zbytkiv, zapodiianykh derzhavi vnaslidok samovilnoho korystuvannia nadramy: nakaz Ministerstva zakhystu dokillia ta pryrodnykh resursiv Ukrainy vid 15.09.2022 No. 366. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1337-22#Text> [in Ukrainian].
30. DBN V.2.1-10-2018 “Osnovy i fundamenti budivel ta sporud. Osnovni polozhennia”. BN01:9956-4157-8455-1905. *Portal Yedynoi derzhavnoi elektronnoi systemy u sferi budivnytstva*. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3082795291120764490 [in Ukrainian].
31. Deiaki pytannia provedennia tekhnichnoi inventaryzatsii: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 12.05.2023 No. 488. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/488-2023-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
32. Kirin R.S. Pravo korystuvannia pidzemnymy porozhnynamy: poniattia ta vydy. *Aktualni problemy vitchyznianoii yurysprudentsii*. 2017. Vol. 2. No. 1. P. 102-106. URL: http://apnl.dnu.in.ua/1_2_2017/26.pdf [in Ukrainian].
33. Nabrannia chynnosti Zminy No. 2 do DBN V.2.2-5:2023 — vzhe z 01 kvitnia 2025 roku! *Shieldfire*. URL: <https://shieldfire.com.ua/blog/novini-ta-publikaciyi/nabrannya-chynnosti-zminy-2-do-dbn-v-2-2-52023-zahysni-sporudy-tsyvilnoho-zahystu/> [in Ukrainian].

34. Pro zatverdzhennia Derzhavnoi prohramy adaptatsii prymishchen diiuchykh zakladiv doshkilnoi osvity do vymoh tsyvilnoho zakhystu v umovakh voiennoho stanu, zokrema stvorennia zakhysnykh sporud (oblashtuvannia naipros-tishykh ukryttiv) abo sporud podviinoho pryznachennia: rozporiadzhennia Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 17.12.2025 No. 1456-r. *Ofitsiyni vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1456-2025-%D1%80#Text> [in Ukrainian].
35. Ukryttia po-izrail'sky: yak Izrail zakhyshchaie svii narod. *Novyny. LIVE*. 07.06.2023. URL: <https://war.novyny.live/ukryttia-po-izrayil'ski-iak-izrayil-zakhishchaie-svii-narod-99086.html> [in Ukrainian].
36. Kirin R.S., Pashchenko O.A., Khomenko V.L. Pravovy rezhy pidzemnoho parkinhu-ukryttia v Ukraini: adaptatsiia do standartiv YeS. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. 2026. No. 1. Pt. 1. P. 405-417. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.62> [in Ukrainian].
37. Directive 2004/54/EC of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on minimum safety requirements for tunnels in the Trans-European Road Network. 30.04.2004. *EUR-Lex. Access to European Union Law*. L 167/39. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2004/54/oj/eng>

Date of receipt: 14.02.2026

Date of acceptance for publication: 14.02.2026

Date of publication: 31.03.2026

Roman KIRIN,

Dr. Sci. (Law), Associate Professor, Senior Research Scientist
State Organization "V. Mamutov Institute of Economic and Legal Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0089-4086

Sergiy PONOMAROV,

Dr. Sci. (Law), Senior Research Scientist at the Research Laboratory
for Economic and Legal Innovations
T.G. Shevchenko National University "Chernihiv Collegium," Chernihiv, Ukraine
orcid.org/0000-0003-0263-9089

Oleksandr PASHCHENKO,

PhD (Engin.), Associate Professor, Director of the Interdisciplinary Educational
and Scientific Institute of Continuous Full-time and Distance Education
Dnipro University of Technology, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0000-0003-3296-996X

DUAL-PURPOSE STRUCTURES IN THE URBAN RESILIENCE SYSTEM: LEGAL ASPECTS

The article examines the legal aspects of dual-purpose structures in the urban resilience system. It is argued that dual-purpose structures are subject to interdisciplinary legal regulation, which is implemented by the norms of urban planning, construction, economic, security, defense, and municipal legislation. These components of national legislation, together with the provisions of civil, land, mining, and administrative legislation, contain fragmentary statements of individual provisions regarding these structures, but the generic branch for these objects is civil protection legislation.

Key objectives of subordinate regulation of the legal status of dual-purpose structures aimed at ensuring the resilience of the urban environment have been identified, and strategic-level regulations that restrain the development of the dual-purpose structure fund have been systematized. The legal situation in domestic legislation has been analyzed, which determines two fundamentally different approaches to the legal status of underground structures: 1) it is an object of subsoil use associated with a change in the relief of the subsoil and/or the creation of underground cavities, which requires obtaining a special permit; 2) it is an object of use of a land plot allocated by an authorized body, for which urban planning conditions and restrictions, technical conditions, project documentation have been developed, and a Declaration on the commencement of construction works has been registered. The experience of certain foreign countries in using hybrid models of protective structures is considered.

It has been proven that the use of dual-purpose structures as civil defense shelters ensures efficiency, flexibility, and resource savings, as they serve peaceful purposes and function as shelters during martial law, integrating into urban infrastructure, ensuring rapid readiness and reliable protection of the population without the construction of separate, often unused protective structures. The advantages of using dual-purpose structures in the urban resilience system have been grouped.

Keywords: dual-purpose structures, resilience of cities, civil protection structures, urban planning, legal support.